

ПЕРФОРМАТИВНА ПРИРОДА ЗНАННЯ У ПСИХОЛОГІЇ РОЗУМІННЯ МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ЗВО

Карповець М. В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
докторант кафедри психології*

*Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

Одним із сучасних напрямків дослідження людської діяльності, а також психологічної природи знання і розуміння як результату цієї діяльності є перформативні студії (*performative studies*). У цьому руслі сформувались такі напрямки як перформативна психологія та педагогіка, завдання яких вивчити як відбувається становлення і розвиток особистості через перформанс. Зважаючи на інтенсивні трансформації вищої освіти в світлі глобалізації, діджиталізації [4], штучного інтелекту, війни й зміни клімату, все більше постає питання як і для чого здобуваються знання. Психологічна природа цього процесу полягає у вивченні як ефективності (чи не ефективності) методик, що призводять до кращої результативності, так і наслідків для студентів, їхнього психоемоційного стану.

Як переконують представники перформативної теорії [5], залучення перформансу відкриває більш гнучкі траєкторії для навчання та особистісного розвитку, зокрема в продукуванні та засвоєнні знання. Класичний філософський та психологічний підходи тлумачили пізнання як відсторонену форму спостереження за світом, результатом якого отримане знання тлумачилось як відповідність отриманих значень до пізнаваної реальності. Скажімо, у теорії пізнання Рене Декарта мисленнєва та тілесна реальність не перетинаються, а швидше доповнюють одна одну, де пріоритет надається мисленню. Подібне твердження пропонує Ігнатенко І.В., коли зазначає що розумінням є «встановлення істотних зв'язків або відношень між предметами реальної дійсності за допомогою застосування знань» [1]. У цій парадигмі чітко протиставляється суб'єкт та об'єкт, де перший поступово осягає завдяки логіці (ідеї) й досвіду (верифікації) сутність тих чи тих предметів.

Такий же алгоритм відповідав освітньому процесові усіх рівнів: пізнання розпочиналось від простих процесів і ускладнювалось більш складними когнітивними операціями (про що чудово описали когнітивні психологи, як-от Жан Піаже), що відповідало отриманим знанням. Натомість перформанс як процес взаємодії між учасниками

шляхом наслідування, ритуалу і відтворенню знання зміщує важливість результатів пізнавальної активності на процесуальність. Іншими словами, найбільш важливим психологічним аспектом у освітньому перформансі є те, що він «фокусується на процесуальному складникові освітнього процесу, де такі психологічні процеси як тілесно-емоційне включення, переживання та розуміння відіграють фундаментальну роль» [3, с. 38]. Перформативна ж природа знання передбачає його зближення із мовленнєвою та тілесною діяльністю як ключовими елементами перформансу.

У мовленні, що супроводжується дією, студенти проговорюють матеріал, пробуючи досягнути його значення у перформансі. Важливо, що у перформативній теорії виокремлюються перформативи як особливі висловлювання, де слово збігається із дією. Наявність таких висловлювань робить нашу реальність більш видимою, значущою для людини. Водночас важливо додати, що освітній процес не обмежується перформативами, хоча й вони відіграють суттєву роль, а відкривають можливості до різноманітних мовленнєвих висловлювань, важливих для продукування знання. Мовлення у перформансі є не тільки засобом для відтворення знання, а середовищем для активної взаємодії між студентами, які колективно творять знання, емоційно переживають моменти істини.

Тілесна взаємодія уможливорює невербально «вплести» отримане знання в інсценізований досвід. У цьому сенсі тіло є засобом вираження або «середовищем навчання» [5, с. 174]. Тіло не просто *щось* виражає, передаючи інформацію від суб'єкта до суб'єкта, але воно *вже* є чимось. У перформативній дії тілесна практика стає автономним повідомленням завдяки своїм вербальним і невербальним можливостям. Якщо удосконалити класичне визначення про розуміння, то тіло стає своєрідним медіумом для встановлення зв'язків між знанням і світом. Навіть метафізичні проблеми, як-от природа добра та зла, можуть бути перформативно обіграні завдяки тілесності. Завдяки ритуалу та інсценуванню/представленню, які Крістоф Вулф вважає найважливішими елементами перформативності [6], студенти роблять знання видимим, а отже сутнісно важливим. Окрім того, ритуальне (від)творення знання зближує студентів, формує між ними соціальні зв'язки, важливі для професійної самосвідомості [2] та подальшого життя. Навіть якщо окремі студенти не беруть участь в ритуалі, але його значення і виконання має сильний психоемоційний резонанс, процес пізнання однаково перформативно відбувається. Особливо це актуально для дистанційного навчання, коли студенти не можуть безпосередньо брати участь в освітніх процесах, але, за умови успішного перформансу, усі учасники освітнього процесу можуть бути залучені, відчуваючи свою важливість у тій чи тій освітній події.

Таким чином, перформативна природа знання у психології розуміння передбачає як його процесуальну (пізнання завдяки мовленнєвій та тілесній взаємодії), так і результативну складову (опредмечення і верифікація знання завдяки інсценуванню або представленню). Знання для студентів постає не стільки віддзеркаленням природи навколишнього світу, а елементом їхнього особистісного становлення та соціалізації, наближуючись до ціннісно-сислової сфери особистості, що є фундаментальною складовою для професійного та соціального становлення людини.

Література:

1. Ігнатенко І. В. Психологічна характеристика тексту й проблеми його розуміння. *Library.udpu.org.ua*. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/6/visnuk_19.pdf
2. Каламаж Р. В. Психологія професійної самосвідомості студентів : навчально-методичний посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015.
3. Карповець М. В. Психологічна методологія перформансу в освітньому процесі вищої школи. *Національні записки «Острозької академії»*. Серія «Психологія». 2022. № 16. С. 36–43.
4. Bowen W., Kelly L. Higher Education in the Digital Age. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013.
5. Even S., Schewe M. Performative Teaching, Learning, Research. Schibri-Verlag, 2016.
6. Wulf, C. Zur Genese des Sozialen: Mimesis, Performativität, Ritual. Bielefeld: Transcript Verlag, 2005.